

IBA - ŽEHUŇSKÝ RYBNÍK

IBA - Žehuň fishpond

Lubor URBÁNEK

POPIS ÚZEMÍ

NPR Žehuňský rybník leží na řece Cidlině na hranici okresů Nymburk, Kolín a Hradec králové. Území významné ptáčí lokality zahrnuje mimo rybník i Žehuňskou oboru. Ve východní části oblasti jsou zachované lokality stepního charakteru. Rozlohou cca 15 km² patří k nejmenším v České republice. Současná katastrální výměra rybníka činí 258 ha, původně to bylo přes 300 ha. Vodní plocha je však o dosti menší v důsledku zanášení rybníka řekou Cidlinou. Tak ve východní části vznikly rozsáhlé podmáčené louky. V místě ústí řeky do rybníka vznikají ostrůvky (podle výšky hladiny až 6), které po zániku dvou ostrovů v západní části jsou důležitými hnízdišti vodních ptáků. Rybník je lemován bohatými pobřežními porosty, celkem je rozeznáno 10 vegetačních jednotek: vodní plochy téměř bez vegetace vyšších rostlin, společenstva volně plovoucích rostlin, společenstva rostlin kořenujících na dně, rákosiny stojatých vod, rákosiny tekoucích vod, vytrvalé porosty šáchorovitých, vytrvalé porosty zaplavených půd, porosty širokolistých bylin na nivách, vlhké louky, křoviny lužních poloh. Podél rybníka prochází od obce Zbraň přes Choťovice do Žehuně obtoková strouha lemovaná bohatým břehovým porostem.

Obora ležící na zalesněném návrší nad rybníkem patří k nejstarším oborám u nás. Byla založena roku 1840 a určena původně k chovu jelenů, daňků a prasat divokých, dnes k chovu muflona a daňka. Oplocená část má výměru 702 ha, plocha NPR Žehuňská obora činí 928 ha. Více než 50 % dřevin je tvořeno listnáči (hlavně dub letní), okolo 40 % tvoří jehličnany (převážně smrk ztepilý). Z vodních ploch je významný Kopicácký rybník asi 5 ha velký.

Zachované stepní plochy mezi oborou a rybníkem jsou ve východní části lokality, část z nich je přírodní památkou Bludy.

Celkově je lokalita tvořena pestrou mozaikou různých prostředí, což se velmi příznivě projevuje vysokou druhovou pestrostí.

HISTORIE VÝZKUMU

Šťastnou shodou okolností můžeme avifaunu lokality porovnávat za více než 100 leté období. Mimo jednotlivá pozorování publikovaná v různých časopisech existují i 3 více či méně úplné soupisy ptactva. Prvním je práce KOVÁŘE (1913), nepublikovaná práce ŠTĚPÁNKOVÉ (1974), která shrnuje pozorování z let od 2. světové války do roku 1974, a inventarizační průzkum PECINY a SEDLÁČKA (1978) prováděný v letech 1970 až 1976. V následujícím období do dneška zde působí autor spolu s M. JELÍNKEM a J. VY-SKOČILEM.

Karel Kovář, učitel z nedaleké vsi Kněžičky, prováděl svá pozorování na území o stejné rozloze dnešní IBA. Mimo vlastní pozorování do seznamu zařadil i zástřely

některých vzácných druhů, takže jeho soupis avifauny začíná rokem 1893. Celkem zaznamenal 142 druhů ptáků, čtyřmi kategoriemi /druh hojný, méně hojný, vzácný, velmi vzácný/ hodnotí početnost. O hnízdění se zmiňuje jen tam, kde sám našel hnízdo. Seznam uvádí 5 druhů, které se nikomu z pozdějších pozorovatelů nepodařilo zastihnout. Je to sokol stěhovavý (zástřel z r. 1907 z obory), koliha malá (vzácně), sýc rousný (jako méně hojný), vlha pestrá (velmi vzácně). Chybí potápka černokrká, čírka modrá, chřástali rodu *Porzana*, dlouhokřídlí mimo racka chechtavého, strakapoud prostřední, rákosník zpěvný a proužkovaný, cvrčilký a další.

ŠTĚPÁNKOVÁ (l.c.) uvádí 131 druh rovněž z celého území významné ptačí lokality, ale podrobně jsou zpracovány druhy rybníka, většina pěvců je uváděna formou seznamu bez bližšího komentáře.

Inventarizační průzkum PECINY a SEDLÁČKA uvádí 99 druhů ptáků, autoři se však omezili jen na území NPR Žehuňský rybník, pracovali tedy asi na polovině oblasti.

Pracovní skupina za použití citovaných soupisů zaznamenala 240 druhů ptáků. Celá řada byla zjištěna právě od vyhlášení IBA v r. 1989 díky velkému počtu kontrol včetně nočních pozorování a vliv má i prováděný odchyt rákosinových druhů od r. 1990. Podrobnější rozbor avifauny byl publikován (URBÁNEK, 1992), zde uvádíme jen významnější záznamy z posledních tří let. (Autoři jsou označeni zkratkami: J - Jelínek, U - Urbánek, V - Vyskočil)

VÝZNAMNÉ ORNITOLOGICKÉ NÁLEZY (1993-95)

Volavka červená (*Ardea purpurea*) - 19.6.1994 1 ex v zátoce poblíž ústí Cidliny do rybníka (J,U,V)

Berneška velká (*Branta canadensis*) - 9.11.1994 3 ex na přeletu (J)

Husice liščí (*Tadorna tadorna*) - 8.1.1994 pozorován 1 samec (J)

Turpan hnědý (*Melanitta fusca*) - 13.11.1993 hejno 10 ex (U,V)

Morčák velký (*Mergus merganser*) - 4.2.1995 zjištěno hejno 74 ex (U,V)

Luňák červený (*Milvus milvus*) - 18.6.1994 1 ex (J,U,V), 28.5.1995 1 ex (J)

Moták pochop (*Circus euruginosus*) - 1.9.1995 skupina 39 ptáků (J)

Orel mořský (*Haliaeetus albicilla*) - v zimě 1994/95 se zde zdržovali 4 ptáci (1 juv, 2 subad. samci a ad. samice) v lednu byly v oboře T.Bělkou a spolupracovníky umístěny 2 hnízdní podložky. V únoru a březnu byl pozorován tok, k hnízdění však nedošlo. Samice byla naposled zjištěna 10.6.1995 (J)

Chřástal nejmenší (*Porzana pusilla*) - 17.4.1994 1 ex (U,V)

Chřástal polní (*Crex crex*) - po 80 letech znovu zjištěn 10.8.1995, kdy byl 1 ex odchycen

Racek bělohlavý (*Larus cachinnans*) - 3.4.1993 pozorován 1 ad ex (J)

Racek tříprstý (*Rissa tridactyla*) - 13.11.1993 1 juv. ex (U,V)

Rybák černozobý (*Gelochelidon nilotica*) - 9.5.1994 1 ex (J)

Rybák velkozobý (*Sterna caspia*) - 11.8.1995 2 ex na přeletu (J,V)

Rybák bahenní (*Chlidonias hybrida*) - 7.5.1995 1 ex (J,U,V)

Holub doupňák (*Columba oenas*) - 10.8.1995 (U)

Rákosník ostřicový (*Acrocephalus paludicola*) - 8.5.1993 1 ex chycen (J)

Hýl rudý (*Carpodacus erythrinus*) - 3.6.1993 1 samec /J/, 29.5.1995 1 pár u ústí Cidliny (U), 10.6. 1 pár na stejném místě (J)

Konopka žlutozobá (*Carduelis flavirostris*) - 45-55 ex v hejnu 13.2.1993 (J)
Sněhule seveň (*Plectrophenax nivalis*) - 13.11. 1993 1 ex na přeletu (U,V)

V posledních letech byla enormně zvýšena rybí osádka rybníka, který je držen na co nejvyšší vodě. Důsledkem je rapidní pokles početnosti hnízdících i protahujících vodních ptáků (potápek, kachen, bahňáků a racka chechtavého). Negativní vliv má také skutečnost, že po zániku rákosárny v Městci Králové nejsou koseny porosty rákosu a orbince.

SUMMARY

The area of IBA Žehuň fishpond is described mentioning historical ornithology reports of birds observed on the locality. Important findings from the period 1993-1995 are given.

LITERATURA:

KOVÁŘ, K., 1913: Seznam ptactva v jihovýchodní části hejtmanství Poděbradského. Příroda, 11: 197 - 199.

PECINA, P., SEDLÁČEK, K., 1978: Poznámky k vertebrifauně státní přírodní rezervace Žehuňský rybník. Československá ochrana přírody, 18: 39 - 57.

ŠTĚPÁNKOVÁ, R., 1974: Ptactvo Žehuňského rybníka a nejbližšího okolí. Ms. - Postgrad. práce z katedry biologie a základů zemědělské výroby, Ped. fak. UK Praha: 1 - 107.

URBÁNEK, L., 1992: Významná ptačí lokalita Žehuňský rybník. Významná ptačí území v České a Slovenské republice: 64 - 72.

ADRESA AUTORA:

prom. biol. Lubor Urbánek
Masarykova 653
570 01 Litomyšl